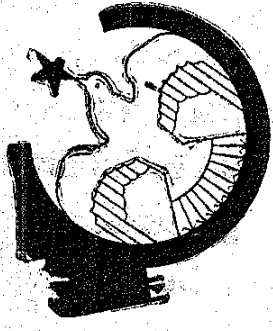

Hayat

*Hayata. daima hayata.. dün-
yaya daha çok hayat katalım!...*

Nietzsche

Cilt I. 15 Eylül 1929. Sayı: 139

Müşahade:

Maarif siyasetimiz

İktisadî noktai naazrdan

*[Cumhuriyet Maarifinin genç ve kıymetli vekili, mecmu-
amızın fahrî tahrir-heyeti reisi Cemal Hüsnü Beyin 20 Haziran
1921 tarihli Yeni Cün'de çıkan bir makalesini sayfalarımıza
naklediyoruz.]*

*Hayat, bu sayısından itibaren, Cemal Hüsnü Beyin
kalemi ile kuvvetli bir yardımcı bulmuş olduğunu aziz
okuyucularına müjdeler.]*

Maarilin neşir ve tamimi için iktisadî kuvvetlerin inkişafı nasıl lâzımsa iktisat kuvvetlerinin inkişafı için de Maarif o nisbette mühimdir. Bu iki saha biri birinin mütemmimidir.

Maarif siyaseti hemen her memlekette büyük mıkıyasta sanayi ve ticaretin inkişafı zamanına kadar başlıca üç devrede geçti:

İlk devrede mekteplerin vazifesi bir taraftan ruhanî vezâifi talim ve icraya kadir uzuvlar yetiştirmek, diğer taraftan halka dinî akideler telkinile çocukları merasimi diniyeyi hakkile ifa edebilir bir hale getirmektir. İkinci devrede mektepler bu sırf ruhanî mahiyetten çıkarak feylesof ve filologların idaresine intikal ediyor, ve millî şeklini alıyor. Burada tahsil daha ziyade edebî ve bedîîdir Vatan mefhumu bu devrede ikinci bir din akidesi hükmüne geçmiştir. Bundan sonra ensiklopedik ilim devresi geliyor. Mekteplerin programı umumiyetle li saniyat, tarih, riyaziyat ve tabiiyat esaslarını ihtiva eder.

Yüksek sanayi ve ticaretin inkişafı

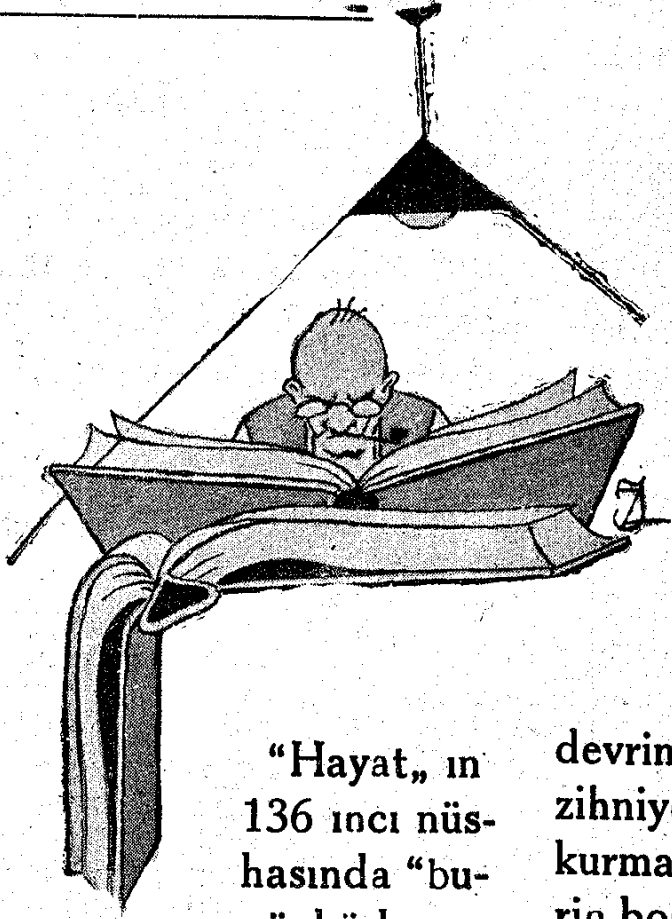
zamanına tesadüf eden son zamanlarda milletlerin tahsil siyasetleri yavaş yavaş daha şe'nî (realist) ve amelî esaslara doğru tebdili istikamet ediyor. İlim fevkalâde tenevvü etmiş ve çok karışık bir şekil almıştır.

Artık umumî ihata şart değildir. Fikrî ve cismî iktidar nisbetinde her hangi bir şubede ihtisas peyda edilmeğe çalışılıyor. Hayat senelerinin daha çok kıymeti vardır. Dünya istihsalâtı mümkün olduğu kadar çabuk ve çok uzuvlara mühtaç; bunun içindir ki darülfünunların yanında teknik enstitüler çoğalıyor. Evelce yalnız darülfünuna methal olmağa yarayan talî mektepler doğrudan doğruya hayata adam yetiştiriyorlar. Yüksek ve aristokratik edebî ve ilmî tahsil yerine daha ziyade demokratik ilmî, amelî bir tahsil yol alıyor.

Bizim bu günkü tahsil siyasetimiz, bilhassa yukarıda saydığımız ikinci ve üçüncü devrelere isabet eden kısımda tecelli ediyor. Memleketin istihsalât esaslarıyla intibak etmiş değildir. Son senelerin mahsulü olarak bir çok talî

mektep mezunlarına malik bulunuyoruz. Fakat bunların istihsalât sahasında oynadıkları rol maalesef görüyoruz ki hiçtir. Ve bu sistemle bundan başka da bir şey yapılamaz. Bunların hepsi mekteplerden çıktığı gün darülfünuna devam edemezde, hayata atılmak mecburiyetinde kalırlarsa (ne yapacağı?) sualile ellerini böğürlerine dayıyorlar.

Mahmut Esat Beyin pek güzel söylediği gibi bu günkü Maarifimiz zengin Maarifidir. Ve bu nevi tahsille biz hatta birinci devrede olduğu kadar Maarifi tamime bile muvaffak olamadık. Filhakika birinci Maarif devremizde en uca köylerimize kadar bir zamanlar Garbin (Seminer, Akademi) denilen yüksek tahsil müesseselerile boy ölçüşecek medreselerimiz vardı. Sonra diğer memleketlerde dinî tahsili yalnız bir sınıfa mahsus aristokratik bir tarzda iken bizde tamamen demokratik şekilde idi. Kur'ani Kerim, Mevlüdi Şerif okuyabilen kız, erkek çocukların adedi denebilir ki köylerimizde bu gün okuyup yazma bilenlerin adedinden belki de fazla idi.

"Hayat,"ın 136 ıncı nüshasında "bugünkü hayatımızın akışları

ları,"nı gördükten sonra dünkü hayatımızın akışlarına merak etmek tabii bir alakadır. Bu günkü demokrasi akışına mukabil "kapıkulu," akışı, ekonomi akışına mukabil miras yedi akışı, poletika akışına karşı idarei maslahat akışı dünkü çökmüş saltanatın en bariz hususiyetleri idi. Demokrasi akışı halkın içtimaî ehliyet ve fazilette temayüzünü ve binnetice cemiyet hayatının ağır ve büyük işlerini geniş kütlelere üleştirmeyi ne kadar arzu ederse kapıkulu akışı bunun aksini yapar. Çünkü Teokratik ve monarşik devletlerin tevarüs ettikleri dinî idealism son Osmanlı saltanatında ruhlara olan yakınlığını kaybetmiş, ve yerine esaslı bir şey konmamıştı. Boş kalan vic-

Dünkü hayatımızın akışlar

danlar yeni kıymetlerle dolmazsa seciyelerin alçalması gayet tabii olur. Kapıkulu akışı işte bu alçalmadan doğmuştur, Tanzimat

devrinin dinî idealism ile asrî zihniyet arasında bir köprü kurmak için sarfettiği gayretlerin boş çkması bunla arasında dolmaz bir uçurum olma-ındadır. Asrî zihniyetle hâla barışmamış olan dinî idealism buna muvaffak olup olmayacağı henüz belli bile değildir. Dinî herşeyden daha muhakkak olamazsa çarçabuk her şeyden en az muhakkak olmak derekesine düşer. Selameti göklerde değil de yerde yaratmağı düşünen asrî zihniyet nereye girmişse orada dinî idealism galeyana hayatı kalmamıştır. Öyle görünüyor ki dinî idealism cana yakınlığını bir daha görmek asrî milletlerin hiç birine artık nasip olmayacaktır. Hatta yalnız bu idealism değil "Eflatunî ideralism," dahi bir daha avdet edilecek gibi değildir. Çünkü bunca zıt mezhepleri ve bunların hepsindeki açıkları görmüş olan bu günkü tenkidî zihniyet, sistemlerin zahirî intizam ve güzellikle-

rile kalmayarak bunların birde içlerine bakıyor ve bu da hiç olmazsa iç ve dışımızı kavramış bir derinlik ve bütünlük aradığı gibi ne bu derinlik ne de bu bütünlüğü bir hamlede ve layetebeddel bir surette kavranacağına inanmay p hamlelerin bütün - hayat ile beraber akacaklarına kanaat etmiş bulunuyor. Bunun içindir ki felsefe tarihi de artık kat'î ve münferit zaferlerin tarihi gibi değil, bütün - hayat ile birlikte akan ve onunla birlikte mudileşen tek bir akışın ifade tarzları gibi mutalâa edilmek icap ediyor.

Bu bakıma göre felsefe tarihinin sıklet merkezi ne "Kant," n de "Comte,"ta olmayıp bunlar ve emsalini yapıcı ve yaratıcı akış istikameti dedir.

Felsefe tarihi "Fö illée," ve em alinin yapıkları gibi bir feyle-ofer resmigeçidi eya sistemler taburu değildir. Matlup olan şey felsefelerle temel olan "ütün hayat,"ın de ir devir muhtevalarını tebrüz ettirdikten sonra feylesofların bu hayatlara göre nasıl ilerlemiş olduklarını göstermektedir.

"Terakki fikrinin menşe ve tekâmülü," namındaki eserimde

bizzat halk bunlar sayesinde kendi kendisine harekete gelebilmelidir.

Bu hususî fealiyette zanederim bugün için Büyük Millet Meclisi Azayı Muhteremesile evliyaı umurumuza, pek büyük hisse ve vazifeler

düşmektedir. Meşhur pedagoji tarihçisi Alman(Pavlsen) diyor ki:,, tefevvuk ve kudret mücadelesinde galbiyet, muntazam mekteplerle iktisaden müreffeh âileler yetiştiren milletlere ait olacaktır.,, Maarifimizin bugünkü hedefi, mem-

teketimizde iktisaden mesut âilelerin teşekkülü olmalıdır. iktisaden mesut âilelerden müteşekkil mletin yaratacağı Maarifte her noktai nazardan en yüksek maarif olur.

Cemal Hüsnü

bu telakkinin küçük bir tecrübesi yapılmıştır. Bu gözle bakılan bir felsefe tarihinde asıl mesele feylesofların ne söylemiş olduklarından ziyade yaşadıkları "bütün - hayat,, ı ne tarzda derinleştirdikleri ve bunu mezheplerinin dilile nasıl yaşattıklarıdır. İşte bu telakki bizi mücerret bir felsefe tarihinden uzaklaştırarak tarihî ve beşerî muhiti ile münasebetli hakikî bir felsefe tarihine götürür; ve bu felsefe tarihinde feylesoflara verilecek kıymetlerin ölçüsü vücuda getirdikleri ileri hareketler ve yaramaları olur.

Bu tarzda felsefe tarihi yapmak vakıa pek güçtür. Çünkü iş eski tarza nispetle çok daha nutilleşmiştir. Fakat buna mukabil felsefe tarihinin de sadeleştiği görülür. Çünkü bu ölçü bize hakikaten yapıcı ve yaratıcı feylesofun pek az olduğunu gösterir. Felsefe tarihinin mahşeri andıran zahirî kalabalığı içinde ölçümüze tahammül edecek ancak bir kaç tip vardır; ve bunlar başlıca evsafirle daima birdirler. Bu hakikat teslim edilirse felsefe tarihinin içini kabuğundan ayımak pek kolaylaşır. Halbuki daha çok oyalanılan cihet ekseriya bu kabuklar ve bunlardan çeşit çeşit tebarüz eden ve incelikler, azçok ustalıklı muhakemelerdir. Hayat ve maneviyetimizi yükleyecek kısımlar ise hiç de burada değildir.

Bu telakki, esası bırakarak sadece sistemlerin şekline verilen fazla ehemmiyetten de bizi

kurtarır. Bunu söylemek sistemli düşünmenin kıymetini inkâr etmek değildir. Hiç şüphe yok ki sistemli düşünüş muhtelif fikirleri hemahenk bir surette tensik ve inkişaf ettirir. Şukadar var ki bu muvaffakiyet tek başına kifayet etmez. Sistemde "bütün - hayat,, ın t rkip ve kudretlerinden doğmuş yapıcı ve yaratıcı bir muhtevanın kuvveti, ne sistem mehareti ne de sistem intizam , onu içi boş bir kabuk olmaktan kurtamaz. Felsefe tarihinde bunun misalleri az değildir. Mesela "Wolff,, ın sistemi "Leiniz,, ın sisteminden çok daha muntazam olduğu halde biri çok boş, diğeri doludur.

* *

Biraz uzun süren bu zarurî istitattan sonra dinî idealizmin artık suyu çekilmiş bir zamanına t sadüf eden son Osmanlı tokrat saltanatının kendi emniyetini "kapıkulluğu,, ndan başka bir yerde aramaması pek kolay anlaşılır. Kapıkulunun bütün meziyeti menfaati nispetinde şahsî bir "sadak,, tır. Burada ne bir ideal, ne bir fikir, ne de bir şahsiyet olmadığı için bu sadakatında içi boştur. Kendini saklamak mecburiyetinde olan her boşluk gibi bu ruhu boş saltanat da olanca kuvvetini "zevahir,, ve "şekil,, e vermiştir: rütbe, nışan, alay v. s. gibi.

Miras yedi akışı da sönmüş ruhların bi zevkidir. Posa haline gelmiş seviyeler için maddeten de boşalmak kaçını-

lamaz bir akıbetir. bu boşluğu tadil için tasavvufun sarıldığı Nevfelatunî idealizm de derde deva olmaktan pek uzaktı. Çünkü bu da "Cemal,, dediği Eflatunî bir idealden başka bir şey bilmiyordu. Bunun için de artık içlenmek ve tekkelerde döğünmekten fazla bir şey yapamazdı.

Şimdi bütün peszinde ruhiyetler içinden zinde bir devlet telakkisi nasıl çıkabilir? Dirî siyaset, dirî ruhlarla olur. Artakalmış bir hayat da "idarei maslahata,, muhtaçtır.

Dünkü hayatımızın bütün bu menfi akışlarını gördüntten sonra yapıcı ve yaratıcı bir hayata atılmakta ne kadar muhtar olduğumuz pek olay anlaşılır. Bugünkü hayatımızın demokrasi, ekonmî ve siyaset akışlarında asrî hayat hevesinden ziyade yüksek ve büyük bir selâmet cehti vardır. Bu akışlar yapıcı ve yaratıcı olduklarından aynı mahiyette bir faaliyetle ilerliyebilirler. Medrese ilmine skolastik felsefeye ve an'anavî yaşayışa hatime vermemiz, bu faaliyete tereddütsüz atılmak kararının verildiğini gösterir. Nitekim dünkü hayata geçit verecek köprülerin ortadan kalkması ile arî hayat tecrübelerinin başlaması bir olmuştur. Selametimize inanarak çalışmak ve zorluklardan yılmamak bu tecrübelerin en bariz vasıfları gibi görünüyor.

Mustafa Şekip